

Лук'яненко О.В. Правова освіта молоді: гірка реальність української сучасності / Олександр Вікторович Лук'яненко // Правозахисний рух: історія та сучасність. Матеріали студентської науково-практичної конференції. – Полтава: ДП «Друкарня», 2008. – С.100-105.

Лук'яненко О.В.,
ПДПУ імені В.Г.Короленка
Полтава

Правова освіта молоді: гірка реальність української сучасності

На початку ХХІ століття Українська держава заявила про себе на весь світ як така, що нарешті спромоглася почати розбудову власного громадянського суспільства. Гарячі гасла помаранчевої революції найперше глибоко заділи представників молодого покоління. Незаангажовані радянськими стереотипними моделями поведінки, не маючи ще сформованої сталої демократичної традиції, багато хто з них був радий відчувати себе причетним до чогось масштабного, колективного, таємниче виличного. Можливо, нам дійсно не вистачало саме елементу єднання, спільності. Його намагалися компенсувати із глибинних часів старовини обрядовими діями, церемоніями Діонісія, містеріями Орфіків, святами Коляди, імперськими православними гуляннями, радянськими парадами...

Та здається, що події листопада-грудня 2004 року, відомі як «Помаранчева революція», повинні були найперше не компенсувати втрату зв'язку Людини і Колективу у нездоровій гонці дикого капіталізму в Україні. Гадаємо, що саме у той період на поверхню мало б пробитися сім'я правової свідомості поколінь. І якщо старше покоління виростило у країні з найдемократичнішою, але фіктивною Конституцією і сприймало події трохи з пересторогою, то молодь, що встигла здобути знання у незалежній Україні, мала б продемонструвати свою готовність боротися за право володіти справжніми демократичними правами і свободами.

Але, як бачимо, реальні факти говорять про зворотне. Відгрімів майданними барабанами революція, а разом із нею і затихли розмови про те, що «Свободу

не спинити». Вийшло так, що до влади прийшло покоління так само вирощене на установках радянської системи, нехай і корельоване західними управлінцями. Натомість молодому поколінню, як і раніше, запропонували ...підвищувати свій освітній, правовий рівень, задовольняючись черговим показовим підвищенням стипендій та демонстративним наданням пільг. Так, мовляв, набагато швидше вдасться побудувати громадянське суспільство. А разом із тим і здобути шанс вступити у хоча б одну зі світових організацій.

На допомогу у належній освіті молоді одразу ж кинулися вже спокушені у розбудові демократій усіх гатунків спеціалісти із Заходу. Не можна ставитись однозначно до подібних ініціатив. Часом вони потрібні заради усвідомлення прописних істин. Хоча б тих, наприклад, які влучно підмічає народ у своїй одвічній мудрості: «Або будемо на Русі, або пропадем усі» чи «Що українцю добре, те німцю смерть». Так вийшло і з «рецептами» розбудови Європи в Україні. Моделі вимальовуються гарні, та не з нашими підходами до осмислення буття. І найпершою перепорою є, звичайно, відмінність у світосприйнятті: український кордоцентричний тип не звик робити все згідно прагматичного програмного, раціонального розпорядку Заходу.

Після одної з подібних «пропагандистських» програм по зрощуванню новітніх молодих лідерів України Американської недержавної організації «Глобальне лідерство», нам дали змогу відчутти на собі вплив демократичних ініціатив. З листопада 2005 року я був обраний координатором програми правової освіти молоді у Полтавській області від Всеукраїнської молодіжної організації «Молодь проти корупції» [2, С.1]. Завдання полягало у простому відвідуванні триденних лекцій, під час яких «братами з США» пропонувалося їхнє бачення того, як варто починати розбудову громадянського суспільства в Україні. Треба було лише досягнути «універсальні принципи лідерства», вироблені ними – і крапка.

Тоді нам спало на думку, що ми українці тим і відрізняються від західних людей, що вислухають інших, а роблять так, як велить серце – здебільшого, навпаки. Гадаємо, що для розбудови громадянського суспільства, замало лише одного зрощення лідерів усіх мастей та відтінків. Цей процес повинен проходити у комплексі із процесом громадянського виховання [4, С.271]. Не будемо вдаватися

до опису аксіологічних складових цього процесу. Натомість звернемося до одного з його формотворчих компонентів – правового виховання молоді.

За логікою речей, цьому повинні сприяти чисельні заходи МОіН, вироблені програми для загальноосвітніх та спеціалізованих шкіл з курсів правознавства, олімпіади, конкурси-захисти наукових робіт по лінії МАН.

І, начебто, показники по цих категоріях у школах подаються доволі обнадійливі. Здається, що ц тим рівнем правових знань, з якими учень полишає поріг школи, йому у реальному житті буде доволі легко орієнтуватися у складних ситуаціях, пов'язаних із захистом своїх прав і свобод.

Не будемо приховувати, маючи переважно подібні думки, ми вирішили піти у школи із циклом авторських семінарів на суспільно-правову тематику, які були втілені на практику протягом листопада 2005 – листопада 2007 рр. у школах міста Комсомольська. За результатами семінарів, за рішенням методичної ради ЗОШ №4 було видано методичний посібник *«Молодь проти корупції. Досвід правого виховання...»*. [3] Слід зауважити, що після проведення подальших конкурсів, методичних ярмарок та педагогічних оглядів, збірка Обула відібрана з-поміж інших і представляла освітньо-правові надбання Полтавщини у Страсбурзі (Франція) навесні 2006 року.

Тематика занять вибиралась у залежності від нагальних потреб суспільства: від активізації лідерського потенціалу школяра до ознайомлення його з основами правового регулювання у певній галузі. Однозначно можна стверджувати лише одне: на заходах постійно присутній дух патріотичного виховання молоді. Вважаємо, що неможливо починати роботу з дітьми, пов'язану з вихованням майбутніх лідерів, не ставлячи за мету подальшу самореалізацію їхнього потенціалу на теренах *власної* держави. Патріотично-етнічний характер вихованих впливів тренінгів помітний навіть з основних тематичних методичних розробок, які були розміщені у збірці. Серед них «Громадянське виховання молоді», «Працевлаштування молоді України», «Здоров'я молоді» та ін. Не приховуючи правди, зазначимо, що на очах відбувається характерна зміна само ідентифікації дітей. Місто Комсомольськ – російськомовне в більшості свого населення. Після проведеної роботи явним є перехід дітей на спілкування українською на тренінгах (у порівнянні з початковим

бажанням вести дискусії російською), під час неформального спілкування помітний ентузіазм і віра у власні сили, розуміння, що кожен з них не просто має право, а зобов'язаний зробити щось корисне на своїй рідній землі.

Проілюструвати ефект роботи з учнями 9-10 класів можуть відгуки присутніх на них людей: «...Мета цих семінарів: допомогти молодій людині із свідомим самовизначенням, розкрити творчий потенціал, розвинути вміння бути справжнім лідером, бути освіченим з правових питань. Жоден учасник тренінгу не пошкодував про те, що брав участь в семінарі, адже діти не тільки отримали знання в доступній цікавій формі, вони спілкувалися, обговорювали різні проблеми, а й побачили результат своєї роботи, відчувши себе дійовою частинкою суспільства. У кожного з них виникло бажання донести свої знання до менших товаришів. Спостерігаючи за ентузіазмом Лук'яненка О. і учнів-учасників семінару, розумієш, що наша держава має значний потенціал, який ще може навести лад у нашому домі» [1] – адміністрація ЗОШ №4. Або реакція самих учнів: «Каждый семинар проходил в непринуждённой обстановке. Ведущий, Александр Лукьяненко, в доступной и интересной форме изложил основные аспекты данных тем. Все участники семинара общались между собой, обменивались мнениями и спорили с ведущим. Александр объяснял тему семинара, терпеливо отвечал на все наши вопросы и старался уделить внимание каждому участнику. Можно не преувеличивая сказать, что семинары понравились абсолютно всем присутствующим и самому Александру...»

Але це – вияв первинного почуття. Під цим варто шукати глибинні проблеми, пов'язані із недостатньою обізнаністю з правом сучасної молоді. Так, можливо багато і красиво говорити про те, як семінари дозволили розвинути лідерські якості особистості, відкрили її комунікабельність, сформували навичку колективної роботи. Але це лише розвиток особистісних якостей. Лідерство як явище нічого не має робити із професійними якостями особистості. І, розвиваючи їх, ведучі семінарів та тренінгів часто забувають про банальне поповнення інтелектуального багажу учасників. Цю помилку ми намагалися виправити під час проведення правових тренінгів.

Як результат, наведемо наступні дані. Вони отримані у ході аналізу самостійної роботи учасників у групах, особистого контакту та під час колективних форм діяльності.

- 1) Ефективність програми правої освіти у школах України, що базується на «Програмі для середньої загальноосвітньої школи «ОСНОВИ ПРАВОЗНАВСТВА (9-й клас)», рекомендованій МОіНУ може бути оцінена у 5 балів за десятибальною шкалою.
- 2) Відрадно, що вже на других семінарах з курсу учасники можуть адекватно оцінити роль держави у демократичному суспільстві. До початку проведення заходів 43% школярів вбачали у Державі інститут, який має повністю забезпечити подальше втілення у життя юнацьких мрій. Закріплена у конституції соціальність держави оманливо нагадує про соціалістичне минуле країни, на превеликий жаль, так і не розвінчане на уроках правознавства. По завершенню курсу відсоток тих, хто покладав на державу всі свої надії зменшився до 15%. Приємно вразив факт, що вдалося переконати учнів мислити у рамках парадигми, запропонованої свого часу Кеннеді Америці, що здавала позиції: «Не питай, що держава зробила для тебе, скажи краще, що ти зробив для своєї держави»,
- 3) Рівень обізнаності учнів з правовими термінами, поняттями коливався у межах 30-45% перелічених у підручнику. Принагідно зазначимо, що більшість з них – багаж, залишений з курсів історії, а також від індивідуальних захоплень детективними жанрами кіно та літератури. В основному учні могли дати визначення (тлумачення) 40% визначень, запропонованих до розгляду в темах. Слід визнати, що найкраще орієнтувалися у темі «Громадянське виховання молоді». Тут рівень обізнаності з правовими термінами (громадська організація, легалізація тощо) становить 75%. Натомість найменший показник виявився у темі «Працевлаштування молоді» (до 30% термінів незрозумілі уповні).
- 4) Значний показник розуміння поняття законодавства. Учні, що брали участь у семінарах, продемонстрували майже 100% уміння співвідносити Конституцію, закони та підзаконні акти. Робота з джерелами (Конститу-

ція, «Основи законодавства України про охорону здоров'я», Кодекс законів про працю України та ін.) виявила абсолютну відірваність уроків правознавства від нагальних потреб учнів. Матеріал, представлений у підручниках, та кількість годин, відведена на його опрацювання, дозволяють учителям лише «на пальцях» пояснити що, де і як відбувається в Українському законодавстві.

- 5) Обізнаність учнів із основним набором гарантованих Конституцією прав і свобод може бути оцінена наступним чином. Загальна обізнаність – 55%. Обізнаність з політичними правами – 70% (в знаки дається нездорове перебування країни у безперервному коловороті виборчих кампаній, які лише формують хворобу «хронічного виборця», а не дозволяють замислитись над сутністю виборів як інструменту впливу на владну еліту). Соціально-економічні права – 30% (залежність наступна: чим більше про ту чи іншу проблему говориться у сімейному колі, тим відчутніше розуміння. Здебільшого учні реагують жвавіше на обговорення тих категорій соціально-економічних прав, крізь захист або порушення яких пройшли самі чи відчули на власній родині). Культурні права – 15 %.
- 6) Знання із таких тем як право на освіту, права та обов'язки учасників начального процесу, як не дивно, вражають. Прикро, що сучасна молодь гарячіше вивчає права учня і апелює до них у багатьох випадках, натомість обов'язки залишаються поза зоною уваги школярів. Так за нашими підрахунками близько 70% учасників семінарів не цікавилися правилами внутрішнього розпорядку навчального закладу, де перераховані основні вимоги з правил поведінки. З тих, хто знає їх, 53% не поділяють поглядів з укладачами стосовно їхньої адекватності вимогам сучасності.
- 7) Під час проходження питань, пов'язаних із конституційними чи іншими видами обов'язків громадян України, спостерігалась початкова відстороненість, читалася думка, що це не стосується учасників тренінгів. З рештою, під час останнього семінару (п'ятимісячний цикл) у розв'язуванні задач з обов'язків громадян, участь у інсценуванні та моделюванні ситуацій

показала, що 85% школярів стали усвідомлено сприймати себе як важливих учасників розбудови громадянського суспільства.

- 8) Питання цивільного та кримінального законодавства, засвоєні учнями, оцінюються у п'ять балів за десятибальною шкалою. Доволі хитко і невпевнено почувають себе школярі під час розгляду питань з трудового законодавства – три бали за десятибальною шкалою. Це – найменш розкрита галузь права. Здається, заклики урядовців сприяти працевлаштуванню молоді не доходять до неї через банальне нерозуміння самого процесу, його юридичної сторони. Виявилось, що 80% учасників тренінгів підробляли на тій чи іншій роботі, зазнаючи при цьому певних утисків (неповна видача заробітної платні, образи з боку начальника тощо). На запитання, що завадило досягнути своєї правоти, 50% відповіли, що адекватних знань з трудового законодавства. І лише 15% - фізичної сили. Здається, нарешті приходить усвідомлення, що вислів «сила є, розуму не потрібно» втрачає актуальність.
- 9) Практичні навички учнів у порівнянні з початковим рівнем зросли у декілька разів. Так школярі мали змогу досягнути і практично втілити уміння складати резюме, заяви про створення громадської організації. Змогли пройти крізь усі етапи працевлаштування від пошуку вакансій до проходження співбесіди, від влаштування на роботу до вирішення нагальних питань та ін.
- 10) на запитання, чи допомогли їм отримані знання на практиці, 20% відповіли що ТАК. 45% сказало, що використали їх для підвищення правового рівня рідних, знайомих. 90% визначили вплив вагомим для поглиблення власних знань з курсу.

З огляду на наведену вище статистику, вважаємо за доцільне підняте вже риторичне питання: чи так будуємо систему правового навчання? Інтерактивні методи, право голосу учня на уроці, творча педагогіка – ось шляхи покращення цього показника. Ми також переконані, що знання, актуалізовані та отримані на наших семінарах, через деякий час зникнуть. Це логічно за умов побудови сучасного навчального процесу за принципом все більшого перевантаження нервової

системи учнів. Тому щоб ефект від правового навчання і виховання був сталим, варто право не відривати від життя, а привносити життя у цю математично-сталу науку.

Саме тоді, коли учень після закінчення школи зможе пригадати, що закон відіграє у його житті, ми здатні будемо говорити й про початок позитивних зрушень у розбудові нефальшивого демократичного суспільства, заснованого на рівності можливостей та соціальній справедливості, що базується на професійних якостях особистостей.

Список використаних джерел та літератури:

1. Знай свої права! // Громадська думка. – №11(814). – 17.03.2006. – С.16
2. Знай свої права! Правовий посібник для молоді. – Київ: ВМО МПК, 2004. – 132 с.
3. Лук'яненко О.В. Семінарські заняття «Молодь проти корупції». Із досвіду правового виховання ЗОШ І-ІІІ ступенів №4 з поглибленим вивченням англійської мови. - Комсомольськ, 2005. – 65 с.
4. Лук'яненко О.В. Якою побачать Україну наші діти і що для цього нам варто зробити? // Наукові записки: матеріали звітної наукової конференції викладачів, аспірантів, магістрантів і студентів фізико-математичного факультету. – Полтава: ПДПУ, 2007. – С.270–274.